

עומק הפשט

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות

בס"ד, יום ג' לפרשת במדבר, א' סיון תשע"ה, קידושין דף י
העלון מוקדש לרפואת אסתר בת מלכה שבע בתושח"י, ולע"נ הר"ר דוד בן הר"ר מרדכי דוב זצ"ל.

פנינים

יום חתונתו זה מתן תורה

נישואין נצחיים התהוו בין כלל ישראל לבין השי"ת, אבינו רוענו דודנו, תואר כלה מאוד נתעלה בקבלת יום זה, אהבת עולם אהבה רבה בין חשוק ונחשק כלשון האוה"ח הק' (שמות יט ב) בין השי"ת לעם סגולתו, וזה מקביל לדיני קידושין ונישואין.

קידושין, בקבלת התורה - כתוב בשיר השירים (ג יא) בַּיּוֹם הַתְּנַתּוֹ וּבַיּוֹם שִׁמַּחַת לְבוֹ: ודרשו חז"ל (תענית דף כו:) יום חתונתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש. וכתוב (שמות יט יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר: ופירש רש"י מגיד שהשכינה יצאה לקראתם, כחתן היוצא לקראת כלה. והיינו שקידש הקב"ה את עמו ישראל ע"י חופה וקדושין, לכן מצאנו שבשעה שחטאו בני ישראל בעגל כתוב (שמות לב כ) וַיִּשָּׂק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ופירש"י נתכוין לבדקן כסוטות. והטעם כי היות והיה לישראל תואר של ארוסה להקב"ה, אם כן כשעבדו לעגל דינם כסוטה שנסתרה תחת בעלה, וכן אמרו בגמ' (גיטין דף לו:) עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה. הרי שהעגל יש לזה מהלך של זנות.

כתובה, בלוחות הברית - כתוב (שמות לד א) וְכַתְּבָתִּי עַל הַלְּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחֹת הָרְאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: וביאר רש"י משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו ויצא עליה שם רע, עמד שושבינה וקרע כתובתה, כן המלך זה הקדוש ברוך הוא, השפחות אלו ערב רב, והשושבין זה משה, ארוסתו של הקדוש ברוך הוא אלו ישראל: הרי דענין שבירת הלוחות הוא כמו קריעת הכתובה, ושני לוחות הברית הם כנגד הכתובה, שבמעמד החופה והקדושין שקידש הקב"ה את עמו ישראל נתן להם כתובה. וכן כתב הגר"א (שיר השירים) שבמתן תורה כתב להם הקב"ה כתובה והם שני לוחות הברית שענינם כנגד הכתובה ולכן נקראים לוחות העדות ולוחות הברית. ובזה מובן מה שכתוב (שמות כה טז) וְנָתַתְּ אֶל הָאָרֶץ אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אָתָּן אֲלֶיךָ: ופירש האבן עזרא וכע"ז ברשב"ם הלוחות הם העדות, כאילו הם כמו שטר כתובה, והם לוחות הברית, עכ"ל. ומובן שכיון שזה כמו כתובה לכן מונח בקודש הקדשים בארון הברית.

חופה, במעמד הר סיני - כתב השיטמ"ק (כתובות ז:) בשם רבינו פרץ שלכן מקדימים בנוסח הברכה חופה לקידושין מפני שגם במדבר היה כך תחילה כפיית הר כגיגית שהוא החופה ואח"כ קידושין ע"י נתינת התורה, וכן מבואר בהפלאה (כתובות ז:) ובתשובות בית אפרים (הקדמה לאבהע"ז), ואהבת יונתן (פרשת במדבר), ובמקנה (בהקדמה) שכפה עליהם הר כגיגית הוא החופה. בספר בית אפרים בהקדמה הקשה איך אפשר לומר שכפיית הר כגיגית נחשב חופה הרי נכפה בעל כרחם ואין מועיל חופה בכפיה, ותיירץ הגר"ח קניבסקי שליט"א (דברי שי"ח שבועות תשע"ה) שנתרצו לבסוף לקבל התורה כדין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וביאר הרמב"ם (גירושין פ"ב ה"כ) שבאמת היהודי רוצה לקיים את המצוות והכפיה מכניע את יצרו הרע.

גמר נישואין, בבנית ביהמ"ק - כתב המהרש"א בחידושי אגדות (כתובות ז:) שהחופה היה בבנין ביהמ"ק. וכלשון המשנה (תענית כו:) וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש. ועולה בקנה אחד עם מש"כ בעל ההפלאה בפנים יפות (פרשת נשא ד"ה ויקרבו) שעיקר החופה היה בארץ ישראל, כמבואר בשיר השירים.

וכתב החתם סופר (כתובות דף ד.) ליישב דברי המהרש"א שחופה הוא ביהמ"ק, יחד עם דברי רבו ההפלאה שחופה הוא כפיית הר כגיגית, שבאמת שניהם באו ליצור נישואים. רק שבסיני היה בחינת נכנסה לחופה ולא נבעלה, ובבמהמ"ק הי' בחינת בעילה כדכתיב בין שדי ילין ואפריון עשה לו המלך שלמה והוא גמר נישואין, ואותו קורא יום שמחת לבו כדברי הרא"ש (כתובות ד.) שאין שמחה ניכרת אלא מבעילה ואילך, ולא בחופה בלא בעילה, וכן מוכח מדברי בעל ההפלאה שסתר משנתו בין מש"כ בספרו ההפלאה למש"כ בספרו פנים יפות ומוכח כחת"ס שמיישב שניהם כאחד. ❖

מה צריך לכוון בחופה

1. פירוט הכוונות הנצרכות לחתן והכלה.

כמה כוונות מוטלות על החתן והכלה: 1. לצאת בברכת אירוסין, וברכת נישואין. 2. יכוון לשם מצות קידושין, דקיי"ל מצוות צריכות כונה, וכתב הרמב"ם (אישות פ"א ה"ב) ולקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, וכן מבואר בלשון הגמ' (לק' דף מא.) 'מצוה' בו יותר מבשלוחו, וכן יתכוון לשם מצוות פרו ורבו. 3. החתן יכוון בנתינת הטבעת להקנות הטבעת לאשה, וכן יכוון לקנות את האשה ע"י הטבעת, וכתב בנטעי גבריאל שאין צריך לכוון לכל מה שלומדים בישיבות בכוונת דברי התוס' (קידושין ב:) במהות הקידושין, אלא מספיק כוונת 'קנין קידושין'. 4. הכלה תכוון לקנות את הטבעת ותתרצה להקנות עצמה לחתן על ידי קבלת הטבעת. 5. החתן יכוון בקנין סודר על הכתובה, שמשעבד את עצמו בכל החיובים שחייבוהו חז"ל. 6. קנין נישואין בכל סוגי החופה שעושים, הינומא, כלונסאות, ייחוד ואכילה במקום צנוע.

2. במצוה אמרינן שסתמא כיון לשמה.

כלפי המצוה - שייך בזה דברי החיי אדם (כלל ס"ח) הובא במשנה ברורה (סימן ס' ס"ק י'), ויסוד הדבר במגן אברהם בשם הרדב"ז הובא בשעה"צ (סימן תקפט ס"ק יב), דמה דמצרכינן ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה, אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אף על פי שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אף על פי שאינו מכיון. ומסתבר שגם בחופה עצם מעמד החופה מוכיח שהוא רוצה לקדש ולישא, וחשיב כאילו נתכוון להדיא לשם מצוה שיש כאן מעשיו מוכיחין שרוצה, וכמו שעסוקים באותו ענין מועיל שאין צריך לדבר דיבור של קידושין, כך גם יועיל שלא יעכב הכוונה, ומכל הנהגתם ניכר שהיו מצוה ולא רק קנין גרידא. ואכן אם אינו יודע שיש מצוה גרע ולא יצא (ר.מ.).

אולם חשוב להדגיש - מה שכתב המ"ב (סימן ס' ס"ק י') בשם החיי אדם (כלל כא) ודה"ח (הלכות ק"ש) ומעשה רב שגם לסברת החיי אדם לכתחילה צריך ליזהר לכיון קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה, והנדון של החיי אדם הוא רק בדיעבד ומובן בכך מה שכתב בספר שלחן העזר (דף קכח ע"א) בשם הגאון בעל דרך המלך שהמנחת חינוך זצ"ל בעת שהיה מסדר קידושין היה נוהג להזהיר להחתן שיכוון לכוונת המצוה לצאת דלכתחילה צריך לכוון.

3. חתן וכלה שכחו לכוון לשם מצוה וקנין?

והנה מצוי מאוד שהחתן והכלה מרוב התרגשות שוכחים לכוון לשם המצוה ולשם הקנין של קידושין ונישואין, ואחר השבע ברכות כשנרגעים קצת מתחילים לחשוש שמא עשו הכל כמעשה קוף בעלמא ולא חל כי קנין צריך דעת, וכן כלפי המצוה שהרי קיי"ל מצוות צריכות כונה. ועיין מה שכתב הג"ר אליהו ברוך פינקל זצ"ל (אפריון שלמה עמוד מט) בשם הגרש"ז אורבאך זצ"ל דזה הוא הכלל בכל עניני הכוונות בין כוונת הנישואין בכל החופות שאנו עושים ובין כוונת הקידושין שמקנה לה את הטבעת ושהקנאת הטבעת תהיה לשם קנין קידושין ובין הכוונה לצאת ידי חובת הברכות דאירוסין ונישואין דפעמים חושש החתן שלא כיון בפועל בשעת מעשה שאין לחוש לזה דסגי בזה שיודע שהוא בא לקדש אשה אלא שמחמת התרגשות נעלמה ממנו המחשבה בפועל בשעת מעשה זה לא איכפ"ל. (ולענין לכתחילה עיין מה שכתבנו במדור מנהג ישראל תורה).

4. האם כונה מעכבת בנישואין

לענין חלות קידושין ודאי דעת קנין מעכבת, אבל לענין חלות נישואין נחלקו הפוסקים. דעת האמרי דוד (להר"ד פעדער סימן כ"ט) שאם החתן והכלה לא נתכוונו לקנות בחופה לא קנה, כמבואר בשו"ע (חו"מ סימן רע"ה סעיף כה) המחזיק בנכסי הגר ובהפקר ואין דעתו לקנות אע"פ שגדר ובנה לא קנה. וכן משמע בפסקי ריא"ז (כתובת פ"א הי"א), ובפתחי תשובה (סימן ס"ד ס"ק י'). ונחלק עליו בספר פרושי איברא (סימן ג' אות י"ח) שרק בכסף שטר וביאה מעכב כוונה בשעת מעשה, אבל חופה אין מעכב כונה בשעת מעשה וסגי שמרוצים באישות. וכן דעת הגרא"מ שך זצ"ל (אבי עזרי קמא פ"ג מאישות ה"ב).

מנהג ישראל תורה

בירור המנהג בזמננו לומר לחתן והכלה לכוון לשם קנין נחלקו פוסקי זמננו אם צריך להגיד להדיא לחתן והכלה לכוון לשם קנין, או שממילא נחשב כאילו נתכונו: דעה ראשונה - בספר נטעי גבריאל (נישואין ח"א פרק כה הלכה ג) בשם האמרי דוד (סימן כט), ושו"ת שארית יעקב (אה"ע סימן ח'), והאדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זצ"ל, והיפה ללב (ח"ד סימן לא ס"ק ד) ובן איש חי (שנה ראשונה פרשת שופטים אות ה'), וכן בספר אפריון שלמה (עמוד מח) להג"ר אליהו ברוך פינקל זצ"ל הביא שהרבה מגדולי ישראל בזמננו נוהגים לומר בפה מלא לחתן והכלה מה הם צריכים לכוון, וסוברים שלכתחילה ראוי שהמסדר קידושין יזהירם לכוון לצאת בברכות ובכוונת הקנינים דאירוסין ונישואין ולידע מהן השעבודים שבכתובה ובכוונה להתחייב בזה. אכן גם לדעה זו כתב הנטעי גבריאל (שם) בשם טיב קידושין (למהרא"ל צינץ, סימן כז ס"ק י') ואמרי דוד (סימן כט) שאין הכרח שיבינו פירוש המילות של לשון הקידושין ודי בזה שמבינים את תוכנם הכללי.

דעה שניה - כתב הג"ר אליהו ברוך פינקל זצ"ל (אפריון שלמה עמוד מח) שהורה הגרש"ז אורבאך זצ"ל, וכן שמעתי מהג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א שאין צריך להגיד לחתן לכוון לקנות, ואפילו אם המסדר קידושין לא אמר להם לכוון כלום וגם הם לא כיוונו בפועל ברגע הקנין מועיל כי פשוט שמכוון לקנות כי הרי לשם כך בא לחופה. וכן שמעתי מאיש נאמן (ל.ר.) ששאל בעצמו את הגרש"ז אורבאך זצ"ל מה צריך לכוון תחת החופה, וענה לו שאין צריך לכוון כלום.

וכי בשופטני עסקינן שעושה מעמד חופה וקידושין ואינו מכוון לקנות, ועוד שהרי אומר להדיא כדת משה וישראל, וחל עפ"י דיני התורה. ועוד שבתחינות שהחתן אומר ביום החופה כבר גילה דעתו שבא לקיים מעשה מצוה, ועוד שהרי החתן והכלה לומדים ההלכות בימים שלפני החתונה, נמצא שכבר מבינים פשר מעשיהם ואין דין לחשוב בשעת פעולת הקנין עצמו, ואם רוצה יכול המסדר קידושין לומר להם במילים קצרות באופן כללי, ולא פירוט כל הקנינים שלבסוף יסתבכו החתן והכלה ולא יהא להם דעת בכלל. ועוד שיש בזה הכלל של כל קניני התורה שכיון שעושים מעשה קנין גמור כדין דברים שבלב אינם דברים.

מעשה שהיה (מ.ס.) עם הג"ר שמואל בירנבוים זצ"ל ראש ישיבת מיר ארה"ב שסידר קידושין בחופה, ואחרי גמר החופה הכלה בכתה שלא היתה מרוכזת ולא התכוונה בשעת החופה לשם קידושין, ולא הסכים לעשות שוב סידור קידושין כי מדינא חל ונחשב שנתכוונו להדיא. עד שביקש לו הג"ר אברהם פאם זצ"ל שיעשה חסד עם הכלה ויעשה עוד קידושין להרגיע רוחה שתוכל לשמוח ביום כלולתיה, וכך הוה שעשה עוד קידושין להפיס דעתה.

דעה שלישית - שמעתי מהג"ר בנימין גרבוז שליט"א דיין בבית דינו של הג"ר משה שאול קליין שליט"א שאין צריך לומר להם לכוון בשעת הקנין לקנות ולהקנות אך צריך שיבינו פשר המעשים שהאשה נאסרת לכל העולם בשבילו, ואילו יחשבו החתן והכלה שמדובר ב'טקס' ולא קנין מחייב לא יחול הקידושין, ואחרי שהם מבינים מה זה לא איכפ"ל מה חשבו כי עפ"י דין זה חל. יתכן שזה כוונת הבן איש חי הנ"ל (שנה ראשונה פרשת שופטים אות ה'), שכתב ולא כמו שיש כלות שהן ביישניות הרבה, ובשעת הקידושין כמעט קרובות להתעלף, ואין הכלה שמה לב על מה שאומר לה החתן בשעת הקידושין, ועל מסירת הכסף לידה, לכן צריך להזהירן בזה.

לא יכוונו ייחודים גבוהים

בספר נטעי גבריאל (בהקדמה) עורר שבשעת קנין הקידושין והנישואין החתן והכלה לא יכוונו לפעול ישועות לכלל ישראל, או ייחודים ותיקונים גבוהים, אלא צריך לחשוב על כוונת הקנין שיחול וקיום המצוה כדין. וציין לדברי החתם סופר לענין תקיעת שופר דאף שיש בו רזין דרזין, עיקר הכונה הוא לצאת מצות עשה דאוריתא של תקיעת שופר.

וכן נוהג הג"ר זבולון שוב שליט"א (מ.ס.) לומר לחתן שבשעת חלות הקידושין והנישואין לא יעסוק בשום ענין כגון תפילות וכדומה רק לחשוב על מעשה הקידושין והנישואין שיחול כדין, והביא ראיה לזה ממה שכתב הרמ"א באה"ע (סי' ס"א) 'נהגו החתן והכלה להתענות ביום חופתן'. והביא המהר"ם מינץ

עוד חידש האמרי דוד שחייב להודיע לחתן והכלה שכל ג' החופות שכ' הרמ"א הם מספק ויקנה כל אחד מהם לחוד כמ"ש בשו"ע (קכט סעיף יט) במגרש בב' גיטין מחמת ספק שאין ידוע איזה גט הוא

הערות מבני החברה

קידוש בחזקת גויה ונתברר שהיתה ישראלית

שאלה: מעשה שהיה (מתוך הקלטה של שאלה שהובאה להגרי"ש אלישיב זצ"ל) יהודי בשויץ שהחליט לישא גויה, אולם עדיין הרגיש מחובר למסורת ישראל, ולכן ערך מעמד קידושין ונישואין כביכול כדת משה וישראל, עם מסדר קידושין ועדים וכל הדינים, כעבור שנים נתברר שהאשה היא ישראלית גמורה לפי דיני התורה, ובאו לשאול את הגרי"ש אלישיב זצ"ל אם חלו הקידושין או לא. האם נאמר שלא נתכוון לקדש כי ידע שאין תופסין קידושין בגויה, או דלמא נתכוון למעשה קידושין אלא שהיה סבור שלא חל וכעת הוברר שכן חל ולא חסר בכוונה. עוד יש לדון אם הוי בגדר קידושי שחוק שלא יחול הקידושין מחמת כן, או דלמא כיון שלמעמד הקידושין התכוונו ברצינות אף שלא התכוונו שיחול לפי כל פרטי דין התורה לא חשיב קידושי שחוק.

תשובה: השיב הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאינה מקודשת משום שאין עדים לקיומא. דהיינו שמצד הכונה באמת לא חסר, ורק יש חסרון צדדי משום שאין עדים לקיומא. וכן אמר לי הג"ר נתן קופשיץ שליט"א שחסר בעדים לקיומא ואינה מקודשת. מאידך שמעתי מהגר"ד מורגנשטרן שליט"א וכן שמעתי מהגר"ד בנימין גרבוז שליט"א דיין בבית דינו של הג"ר משה שאול קליין שליט"א שחסר בעצם מעשה הקידושין ולא רק בעדים לקיומא, שאין כאן דעת לקידושין אלא דעתם לעשות 'הצגה' בגלל לחץ מהחברים והמשפחה, ולכן יקדש שוב בברכה. והגר"י זילברשטיין שליט"א (בשיעורו במדבר תשע"ה) מיזג יחד את שני הסברות, שחסר בעדים לקיומא, מחמת שהעדים יודעים שהמקדש והמתקדשת אין בדעתם לקיים את הקידושין, כיון שהיא גויה ואין לה שום התחייבות לקידושי ישראל.

הערה: שמעתי מהגר"ר צבי חשין שליט"א שיש להקשות על דעת הגרי"ש מהגמ' (קידושין דף יב.), שאחרי הקידושין שמו אם שוה פרוטה, ומדוע לא נימא שהעדים לא ראו קידושין, ותירץ שיש לחלק שבנתינה ראו קידושין ונתברר אחרי הקידושין אם שו"פ, אבל קידושין בגויה אין רואים מעשה קידושין אלא 'הצגה', ולכן אין כאן עדים לקיומא. וציין לדברי הרשב"א (קידושין דף ה:) לענין נתן הוא ואמרה היא שאינה מקודשת, והקשה הרשב"א מאי גרע מעסוקין באותו ענין, ותירץ שאין עדים לקיומא, שעדים מועילים רק למציאות שרואים ולא לכוונת האשה. וכן מבואר בתוס' ר"י הזקן (ו.) לענין סגורתי צלעתי לא ידעה מאי קאמר לה שגם באופן שהיא כן יודעת אינה מקודשת כי העדים אין יודעים. ורואים שיש דעת למקדש והמתקדשת אולם כלפי העדים אינו קידושין, וכאן עדיף כי ברשב"א גם העדים רואים שנתכוונו לקידושין והחסרון רק באמירה. אבל כאן העדים רואים 'הצגה' וחסר בעדים לקיומא. וכעין שכ' הבית שמואל בקדשה בתמרה שצריך שהעדים ידעו שזה שו"פ, ובלי זה לא ראו קידושין. ❖

הכשר שיאמר מסדר הגט לבעל שיכוון לגרשה בכל אחד מן הגיטין. ואם סבורים שאינה נקנית רק בשלשתן יחד ולא בכל אחת לבדה הו"ל כמתנת שכ"מ שהקנה גם בקנין סודר שלא קנה, דלא גמר להקנותו רק בקנין סודר ואין קנין לאחר מיתה כמ"ש בשו"ע (חו"מ סימן ר"נ רס"ז). (וע"ע באוצה"פ ס' נה ס"א עמוד 172 אות ד'). ❖

עומק הפשט'

לתרומות, הערות, והארות. נייד: 052-7687405. פקס: 02-6507823